

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Голова Приймальної комісії

ректор Херсонського державного університету,

 Олександр СПИВАКОВСЬКИЙ

«05» червня 2026 р.

ПРОГРАМА

додаткового вступного випробування зі спеціальності

для здобуття ступеня доктора філософії (PhD)

на основі повної вищої освіти (магістра)

(денна, вечірня, заочна форми навчання)

Галузь знань: С Соціальні науки, журналістика, інформація

Спеціальність: С6 Географія та регіональні студії

СХВАЛЕНО на засіданні кафедри географії та екології
(протокол від «15» травня 2026 р. №10а)

В.о. завідувача кафедри

Роман МОЛІКЕВИЧ

Укладач програми:

Дар'я МАЛЬЧИКОВА
голова фахової атестаційної комісії,
професорка кафедри географії
та екології, докторка
географічних наук,
професорка

ЗМІСТ

	с.
1. Загальні положення	4
2. Зміст програми	
3. Перелік питань, що виносяться на додаткове фахове вступне випробування	6
4. Список рекомендованої літератури	7
5. Критерії оцінювання знань додаткового фахового вступного випробування	9

Географічне середовище як сфера взаємодії суспільства і природи

Закони природи і суспільства. Етапи взаємодії суспільства і природи. Сучасні напрямки взаємодії і закони системної єдності суспільства і природи. Потреби людства і природи.

Різноманітність взаємозв'язків і відносин суспільства і природи. Характерні риси взаємодії суспільства і природи. Природокористування як специфічна галузь виробничої діяльності, його сутність і структура. Напрямки і види природокористування: ресурсоспоживання, конструктивне перетворення природи, відтворення природи ресурсів, охорона природи, управління і моніторинг. Політика ресурсозбереження: суть і основні напрямки.

Географія промисловості

Економічні, природні, історичні умови розвитку та розміщення промисловості. Галузева структура промисловості. Територіальна структура промисловості та її елементи. Формування і особливості розміщення міжгалузевих промислових комплексів.

Географія сільського господарства

Місце і роль сільського господарства в економіці. Еволюція сільськогосподарського виробництва. Фактори розміщення сільського господарства. Галузева структура сільськогосподарського виробництва. Географічні типи сільського господарства країн світу і сільськогосподарське районування. Зональна спеціалізація сільського господарства. Розміщення галузей переробки сільськогосподарської сировини. Формування АПК, АТК і продовольчих комплексів.

Географія транспорту

Транспорт в системі народного господарства. Структура і закономірності формування транспортної системи. Економічні і природні фактори розвитку транспорту. Класифікація видів транспорту. Транспортні вузли, пункти і центри, їх типи. Основні показники рівня розвитку транспорту. Регіональні транспортні системи світу. Порти і транспортні центри світу. Географія залізничного, автомобільного, трубопроводного транспорту світу. Система нафто-, газо- і продуктопроводів. Географія повітряного транспорту. Географія морського і річкового транспорту світу. Проблеми розвитку транспорту світу. Розвиток транспорту світу і навколишнє середовище.

Основні глобальні проблеми людства

Глобальні проблеми і загальнолюдські цінності. Кількісна і якісна оцінка глобальних проблем людства. Людський фактор у глобальній кризі.

Суть глобальної демографічної проблеми. Зв'язок демографічних проблем з іншими глобальними проблемами людства. Суть глобальних соціальних проблем. Суть продовольчої проблеми. Особливості розв'язання продовольчої проблеми в окремих групах країн. Міжнародне співробітництво у виробництві та розподілі продуктів харчування. Проблеми сировини і енергії. Альтернативні джерела енергії. Створення міжнародної енергетичної інфраструктури. Міжнародне співробітництво у розв'язанні проблем сировини і матеріалів. Поняття екологічної катастрофи і екологічної небезпеки. Проблеми глобального моніторингу навколишнього середовища. Використання ресурсів Світового океану. Ресурсний потенціал Світового океану, ріст його значення і ефективне використання в інтересах всього людства.

Перелік питань

1. Географічне середовище як сфера взаємодії суспільства і природи: сутність та наукове значення.
2. Закони природи і суспільства: їхня взаємодія та прояв у географічному середовищі.
3. Етапи історичного розвитку взаємодії суспільства і природи.
4. Сучасні напрямки взаємодії суспільства і природи та закони системної єдності.
5. Потреби людства і природи: співвідношення та конфлікти.
6. Різноманітність взаємозв'язків і відносин суспільства і природи.
7. Характерні риси взаємодії суспільства і природи в сучасну епоху.
8. Природокористування як специфічна галузь виробничої діяльності: сутність і структура.
9. Основні напрями і види природокористування: ресурсоспоживання, конструктивне перетворення, відтворення, охорона, управління і моніторинг.
10. Політика ресурсозбереження: суть та основні напрями реалізації.
11. Економічні, природні та історичні умови розвитку і розміщення промисловості.
12. Галузева структура промисловості та її територіальні особливості.
13. Формування і розміщення міжгалузевих промислових комплексів: закономірності та приклади.
14. Місце і роль сільського господарства в економіці світу.
15. Еволюція сільськогосподарського виробництва та його сучасні тенденції.
16. Фактори розміщення сільського господарства та їхній вплив на галузеву структуру.
17. Географічні типи сільського господарства країн світу та принципи сільськогосподарського районування.
18. Транспорт у системі народного господарства: структура і закономірності формування.
19. Географія основних видів транспорту світу: залізничного, автомобільного, трубопроводного, морського, річкового та повітряного.
20. Основні глобальні проблеми людства: демографічна, продовольча, енергетична, екологічна та шляхи їхнього вирішення.

Рекомендована література

1. Барановський М.О. Наукові засади суспільно-географічного вивчення сільських депресивних територій України. – Ніжин, 2009. – 396 с.
2. Волошин І. І. Загальне землезнавство: навчальний посібник. – Ніжин: Видавництво НДПУ ім. М. Гоголя. – 2002. – 294 с.
3. Географія світового господарства з основами економіки: Навч. посібник / За ред. Я.Б. Олійника, І.Г. Смирнова. – К.: Знання, 2014. – 637 с.
4. Голюков А.П., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Вступ до соціальної та економічної географії. – К.: Либідь, 1996. – 320 с.
5. Гукалова І.В. Вступ до фаху: географія і суспільство. Навч. посіб. / І.В. Гукалова, Д.С. Мальчикова. – Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. – 268 с.
6. Дронова О.Л. Геоурбаністика: Навч. посібник. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2014. – 419 с.
7. Іщук С.І. Територіально-виробничі комплекси і економічне районування (методологія, теорія). – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1996. – 244 с.
8. Мальчикова Д.С. Дистанційне зондування Землі. Курс лекцій / Д.С. Мальчикова. – Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2011. – 68 с.
9. Мальчикова Д.С. Теоретико-методологічні і методичні засади геопланування сільської місцевості на регіональному рівні: Монографія. – Херсон: Грінь Д.С., 2014. – 362 с.
10. Мезенцева Н.І., Мезенцев К.В. Науково-дослідницький практикум з суспільної географії: Навч.-метод. видання. – К.: ДП «Прінт Сервіс», 2014. – 47 с.
11. Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Вступ до соціальної географії: Навч. посіб. – К.: “Знання”, 2000. – 204 с. 7. Пилипенко І.О., Мальчикова Д.С. Методи та методики суспільно- географічних досліджень: Навчальний посібник. - Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2009. - 156 с.
12. Пістун М.Д. Основи теорії суспільної географії. – К.: Вища шк., 1996. – 231 с.
13. Пістун М.Д., Гуцал В.О., Провотар Н.І. Географія агропромислових комплексів: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1997. – 200 с.
14. Топчієв О. Г. Методологічні засади географії: підручник / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова, І. О. Пилипенко, В. В. Яворська. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2020. – 366 с.

15. Топчієв О. Г. Методологічні основи географії: Ландшафтна оболонка Землі. Довкілля : навч. посіб. / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова, І. О. Пилипенко, В. В. Яворська. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. – 348 с.
16. Топчієв О.Г. Основи суспільної географії. – Одеса: Астропринт, 2001. – 560 с.
17. Топчієв О.Г. Регіоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики. Навч. посіб. / О. Г. Топчієв, Д. С. Мальчикова, В. В. Яворська. – Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. – 372 с.
18. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навч. посібник. - Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.

Спеціалізовані географічні часописи

Критерії оцінювання

200- бальна система	Характеристики критеріїв оцінювання знань
200	Здобувач має глибокі міцні і системні знання з усього теоретичного курсу, може чітко сформулювати дефініції, використовуючи географічну, економічну та екологічну термінологію. Має чіткі адекватні наукові уявлення про географічні закономірності, вільно володіє понятійним апаратом, вміє застосовувати здобуті теоретичні знання у всіх видах географічних завдань. Опанував методологією географічних досліджень, вміє грамотно інтерпретувати їхні результати. Вміє самостійно провести базові методики. Володіє і вільно орієнтується в методах просторово-територіального аналізу і прогнозування розвитку географічних територіальних систем. Володіє вміннями на рівні професійної компетенції.
198	Здобувач має глибокі міцні і системні знання з усього теоретичного курсу. Має чіткі адекватні наукові уявлення про географічні закономірності, вільно володіє понятійним апаратом, знає основні розділи навчальної дисципліни, її мету та завдання. Опанував методологію географічних досліджень, вміє грамотно інтерпретувати їхні результати. Вміє самостійно провести та інтерпретувати 90% базових методик. Володіє методами просторово-територіального аналізу і прогнозування розвитку географічних територіальних систем. Володіє вміннями на рівні професійної компетенції.
195	Здобувач має глибокі і системні знання з усього теоретичного курсу, може сформулювати дефініції, використовуючи географічну термінологію. Має наукові уявлення про географічні закономірності, вміє застосовувати здобуті теоретичні знання у всіх видах географічних завдань. Опанував методологію географічних досліджень, вміє грамотно інтерпретувати їхні результати. Вміє самостійно провести основні базові методики. Володіє і вільно орієнтується в методах просторово-територіального аналізу і прогнозування розвитку географічних територіальних систем. Обсяг знань географічної номенклатури перевищує програму дисциплін. Володіє вміннями на рівні професійної компетенції.
192	Здобувач має глибокі і системні знання з усього теоретичного курсу. Має чіткі адекватні наукові уявлення про географічні закономірності, вільно володіє понятійним апаратом, знає основні розділи навчальної дисципліни, її мету та завдання. Опанував методологію географічних досліджень, вміє інтерпретувати їхні результати. Вміє самостійно провести та інтерпретувати до 70% базових методик. Володіє основними навичками самостійної науково-дослідної роботи. За допомогою керівника вміє застосовувати методи просторово-територіального аналізу і прогнозування розвитку географічних територіальних систем. Володіє вміннями на рівні професійної компетенції.
190	Здобувач має системні знання з усього теоретичного курсу. Має чіткі адекватні наукові уявлення про географічні закономірності, вільно володіє понятійним апаратом, знає основні проблеми навчальної дисципліни, її мету та завдання. Опанував методологією основних географічних досліджень, вміє інтерпретувати їхні результати. Вміє самостійно провести деякі базові методики. Володіє методами просторово-територіального аналізу і прогнозування розвитку географічних територіальних систем. Володіє вміннями на рівні професійної компетенції.

188	Здобувач має ґрунтовні знання з усього теоретичного курсу, але може допустити неточності в формулюванні понять чи при інтерпретації результатів досліджень. Вміє застосовувати набуті знання на алгоритмічному рівні, продуктивний рівень виявляється епізодично. Недостатньо володіє методами просторово-територіального аналізу і прогнозування розвитку географічних територіальних систем. Володіє окремими навичками науково-дослідної роботи. За допомогою керівника може застосовувати окремі методики географічних досліджень. Володіє вміннями на рівні професійної компетенції.
186	Здобувач має міцні ґрунтовні знання з усього теоретичного курсу, але може допустити незначні неточності в формулюванні понять чи при інтерпретації результатів досліджень. Вміє застосовувати набуті знання на алгоритмічному рівні, продуктивний рівень виявляється епізодично. Недостатньо володіє вміннями доводити, пояснювати механізми географічних процесів. Володіє вміннями на рівні професійної компетенції.
184	Здобувач знає програмний матеріал повністю, має практичні навички проведення основних досліджень, але не вміє самостійно мислити, не може вийти за межі певної теми. Рівень самостійності мислення недостатній: під час виконання роботи вимагає інструкцій. Володіє окремими навичками науково-дослідної роботи. Не може самостійно спланувати та провести базовий науковий експеримент, не може інтерпретувати отримані дані. Не повною мірою володіє вміннями доводити, пояснювати механізми географічних процесів. Професійна компетентність має обмеження у виконанні завдань творчого характеру.
182	Здобувач має ґрунтовні знання з усього теоретичного курсу, але може допустити неточності в формулюванні понять чи при інтерпретації результатів досліджень. Вміє застосовувати набуті знання на алгоритмічному рівні, продуктивний рівень виявляється епізодично. Погано володіє вміннями доводити, пояснювати механізми географічних процесів. Професійна компетентність має обмеження у виконанні завдань творчого характеру.
178	Здобувач знає програмний матеріал повністю, має практичні навички проведення основних досліджень, але не вміє самостійно мислити, не може вийти за межі певної теми. При незначному супроводі викладача може характеризувати взаємозв'язки та взаємозалежності в системі „природа – населення - господарство”. Рівень самостійності мислення недостатній: під час виконання роботи вимагає інструкцій. Професійна компетентність має обмеження у виконанні завдань творчого характеру.
176	Здобувач знає програмний матеріал повністю, має практичні навички проведення основних досліджень в межах лише певної теми. При безпосередньому керівництві викладача може характеризувати географічні взаємозв'язки та взаємозалежності. Рівень самостійності мислення нижче середнього: під час виконання роботи вимагає інструкцій і контролю. Професійна компетентність має обмеження у виконанні завдань творчого характеру.
174	Здобувач знає програмний матеріал повністю, має практичні навички проведення основних досліджень, не може вийти за межі певної теми. При безпосередньому керівництві викладача може характеризувати взаємозв'язки та взаємозалежності в системі „природа – населення - господарство”. Рівень самостійності мислення низький: під час виконання роботи вимагає інструкцій і посиленого контролю. Професійна компетентність має обмеження у виконанні завдань творчого характеру.

171	Здобувач знає основні теми курсу, має уявлення про основні закономірності географічних процесів, але його знання мають загальний характер. Не вміє пояснювати основні закономірності. Пояснення основних географічних процесів відбувається на емпіричному рівні. Навички науково-
	дослідної роботи майже не розвинуті. Професійні вміння мають епізодичний характер, що свідчить про низький рівень сформованості професійної компетентності.
169	Здобувач знає основні теми курсу, має уявлення про основні закономірності географічних процесів, але його знання мають загальний характер. Не вміє встановлювати основні закономірності. Пояснення основних географічних процесів відбувається на емпіричному рівні. Професійні вміння мають розрізнений характер, що свідчить про низький рівень сформованості професійної компетентності.
166	Здобувач знає основні теми, має уявлення про основні закономірності географічних процесів, але його знання мають загальний характер. Не вміє встановлювати основні закономірності. Пояснення основних географічних процесів відбувається на емпіричному рівні. Не вміє встановлювати логічну послідовність подій, допускає помилки у визначенні основних понять. Професійні вміння мають розрізнений характер, що свідчить про низький рівень сформованості професійної компетентності.
164	Здобувач знає основні теми, має уявлення про основні закономірності географічних процесів, але його знання мають загальний характер. Не вміє встановлювати основні закономірності. Пояснення основних географічних процесів відбувається на емпіричному рівні. Не вміє встановлювати логічну послідовність подій, допускає помилки у визначенні основних понять. Професійні вміння мають розрізнений характер, що свідчить про низький рівень сформованості професійної компетентності.
162	Здобувач знає основні теми курсу, але його знання мають загальний характер. Замість чіткого термінологічного визначення пояснює теоретичний матеріал на побутовому рівні. Професійні вміння мають розрізнений характер, що свідчить про низький рівень сформованості професійної компетентності.
160	Здобувач знає основні теми курсу, але його знання мають загальний характер. Пояснює теоретичний матеріал на побутовому рівні. Професійні вміння мають розрізнений характер, що свідчить про низький рівень сформованості професійної компетентності.
135-159	Здобувач має фрагментарні знання з усього курсу. Не володіє термінологією, оскільки понятійний апарат не сформований. Не вміє викласти програмний матеріал. Мова невиразна, обмежена, бідна, словниковий запас не дає змогу оформити ідею. Практичні навички на рівні розпізнавання. З великими труднощами орієнтується в географічній карті.
100-134	Здобувач має початкові знання з курсу.
0-99	Здобувач повністю не знає програмного матеріалу.